Elöljáróban

A 20. század második évtizedében nagyméretű népköltészeti gyűjtőmozgalom bontakozott ki a nagyszalontai főgimnázium diákjainak körében. Szendrey Zsigmond, a gyűjtést kezdeményező tanár, valamint a Folklore Fellows magyar osztályának irányítása mellett a főgimnázium tanulói a hajdúváros folklórtudásának teljes spektrumát igyekeztek feltárni. A valamennyi népköltészeti műfajt felölelő gyűjtemény megjelentetésére Szendrey Zsigmond már 1913-ban javaslatot tett, s a Kisfaludy Társaság hajlandónak is mutatkozott egy kötetnyi szöveganyag kiadására a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozatában.

Időközben a Kisfaludy Társaság indítványára változtattak a terven: abban állapodtak meg, hogy a kötetet Arany János születésének 1917-ben elkövetkező centenáriumára adja ki majd a Kisfaludy Társaság. Ennek értelmében változtattak a kiadvány eredeti elképzelésén is: az emlékkötetbe csak olyan régi nagyszalontai adalékokat vettek fel, melyeket „Arany János okvetlenül ismerhetett". Ez az új szempont mindenekelőtt azt eredményezte, hogy Szendrey Zsigmondnak, a kötet szerkesztőjének masszív szelekciót kellett végrehajtania, hiszen az Arany János emléke előtt tisztelgő kötetbe értelemszerűen a népköltészetnek csak a régi rétege kerülhetett be. A háborús körülmények további szelekcióra kényszerítették a szerkesztőt: a folyamatosan emelkedő papírárak és nyomdai költségek miatt kénytelen volt több rendben is átszerkeszteni a kötetet, egyre kisebb terjedelemben. A kötet így sem jelenhetett meg 1917-ben, mint ahogy a centenáriumi Arany-ünnepségek is elmaradtak akkor. A *Nagyszalontai gyűjtés* végül csak 1924 végén jelent meg, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* XIV. (utolsó) köteteként – azzal a tartalommal (szöveganyaggal és Kodály Zoltán zenei függelékével), ahogy az Arany-centenáriumra készítették elő. A válogatás egyoldalúsága már a kortárs recenzensnek is feltűnt. Az Arany János születésének centenáriumára készült kötet – állapította meg Solymossy Sándor 1925-ben – „igen érdekes összehasonlításokra nyújt alkalmat" az Arany-kutatóknak, de „belőle a szalontai nép szellemi kincstárának egész anyagáról hű és teljes képet nem nyerhetünk. E fogyatkozást csak a többi, kéziratban lappangó anyag közzététele hozhatná helyre".[1]

A „többi, kéziratban lappangó anyag közzététele" azóta is várat magára. Csupán *Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtése* jelent meg Szalay Olga és Rudasné Bajcsay Márta szerkesztésében (Budapest, 2001) a Kodály-Archívumból, Szendrey Zsigmond és tanítványainak kéziratai továbbra is teljes ismeretlenségben lappanganak a budapesti Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában. Holott Szendrey Zsigmond, Kodály Zoltán és a Folklore Fellows nagyszalontai gyűjtőszövetségének munkája nyomán 1912 és 1919

[1] Solymossy Sándor 1925: 72.

között addig nem látott teljesítménye született meg a magyar folklorisztikának: egyetlen helység, a hajdúváros Nagyszalonta és tanyavilágának teljes folklór- és népzenehagyománya tárult fel mintegy negyven diák és az őket irányító tanár, valamint Kodály Zoltán közös erőfeszítése révén.

A hatalmas közös gyűjteményben a népballadák és epikus énekek is jelentős menynyiségben képviseltetik magukat: a balladák/epikus énekek kategóriájába sorolható szövegek száma kétszáznyolcvanhét. (Ez a mennyiség a kéziratos gyűjtésekben, a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* XIV. kötetében és a *Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtésé*ben található balladaanyag összesített számadata.) Ez a hatalmas szám nyilván nem azt jelenti, hogy a huszadik század második évtizedében ennyi féle ballada/epikus ének élt volna a nagyszalontaiak körében. A balladák háromszázhoz közelítő száma csupán azt jelzi, hogy ennyi alkalommal/ennyi változatát rögzítették Szendrey Zsigmond tanítványai, illetve Kodály Zoltán annak a nyolcvankét balladatípusnak, melyeket azonosítani lehet a nagyszalontai gyűjtésekből.

Mivel a romániai magyar népballadakatalógus készítése során számba vettem a szalontai gyűjtések rendkívül gazdag balladaanyagát, természetesen adódott az ötlet: ha már Arany János születésének századik évfordulójára nem sikerült kihozni a szülőváros népköltészetét bemutató emlékkötetet, a bicentenárium évében jó volna a balladaíró Arany János előtt Nagyszalontán gyűjtött népballadákkal tisztelegni. Már csak azért is, mert túl bicentenáriumon és Arany-emlékéven, a nagyszalontai balladaanyag önmagában is igen jelentős. Az 1924-ben megjelent *Nagyszalontai gyűjtés*ben mindössze tizenkét balladaszöveg jelent meg – ennyit talált Szendrey Zsigmond olyannak, amit Arany János is ismerhetett. Valójában ennyit, a régi réteg darabjait tartotta a kötet szerkesztője népballadának, az újabb kori képződményeket – a betyárballadákat, új stílusú baleset- és bűntényballadákat – kiutasította a kötetből. Még a szalontai illetőségű, szökött katonából betyárrá lett Fábián Pista újkori balladáját is, holott *Fábján Pista nótáj*át elsőnek Arany János közölte 1851-ben. És ennek a balladának – fél évszázad múltán, még a 20. század elején is – tizennégy változatát/töredékét rögzítették a szalontai diákok!

A balladákat túlnyomó többségükben kisebb-nagyobb gimnáziumi tanuló rögzítette. A tizenéves diákok 19. századi hagyományokat folytatva diktálás után jegyezték le a szövegeket, úgy, hogy rögzítették a nyelvjárási sajátosságokat is. A dallam nélküli gyűjtés azonban – számtalanszor bebizonyosodott – sok hibát eredményez még gyakorlott gyűjtő esetében is. Maguk az adatközlők sem tudják dallam nélkül hibátlanul reprodukálni a szövegeket, belevétnek a strófák sorrendjébe, elhagyják az ismétlődő szavakat, sorokat, s ennek következtében csonka versszakok, ritmushibás sorok bukkannak elő lépten-nyomon. Nincsen másképp ez a szalontai balladák esetében is. Közlésünkben nem változtattunk semmit a szövegeken: nem igazítottuk ki a kézenfekvő ritmushibákat, nem toldtuk be a hiányzó sorokat/szavakat, nem egészítettük ki a félbemaradt versmondatokat. Betűhű másolatban úgy adjuk közre a balladákat, ahogy egykori diákgyűjtőik lejegyezték. És azon se lepődjék meg a tisztelt Olvasó, hogy egymás után

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

sorjáznak egy-egy balladatípus egymástól csak kismértékben eltérő változatai. Éppen a változatok sokasága vagy hiánya jelzi egy-egy ballada ismertségét-népszerűségét, vagy visszaszorulóban lévő csendes elmúlását.

A szalontai gyűjtőfüzetek áttanulmányozása után Kodály Zoltán lesújtó véleményt fogalmazott meg: „Összehasonlítva a fiúk gyűjtését azokkal, amelyeket hallanom sikerült – jegyzi fel 1917-ben – ki kell mondanom, hogy az anyag, úgy, amint beküldték, pontos ellenőrzés (újra meghallgatás) nélkül hasznavehetetlen… Kisebb-nagyobb hibákkal annyira tele, hogy ezek alapján kötetet kiadni kész veszedelem… Szövegeik csonkák, pontatlanok, megbízhatatlanok, szóval tudományos szempontból értéktelenek."[2]

Mi most mégis ezeket a „csonka, pontatlan, megbízhatatlan" szövegeket adjuk közre – változtatás nélkül. Tudatában vagyunk annak, hogy egy részük nem fog esztétikai élményt nyújtani. Tudományos szempontból azonban – Kodály Zoltán vélekedésével ellentétben – rendkívül fontosnak tartjuk a szalontai balladák közreadását: csak általuk alkothatunk képet arról, hogy Nagyszalontán száz évvel ezelőtt mit ismertek a magyar balladakincsből, mi volt népszerű, és mi volt visszaszorulóban.

Van még egy érv, ami a szalontai népballadák közzétételét sürgetően alátámasztja: a 20. század elejéig a mai Románia területéről népballadát szinte kizárólagosan csak a Székelyföldről gyűjtöttek. Szendrey Zsigmond és tanítványai terra incognitát fedeztek fel a balladaismerő Nagyszalontában. Nem rajtuk múlott, hogy egy évszázadnak kellett eltelnie, hogy újra felfedezzük közös munkájuk eredményét: a hajdúváros gazdag balladakincsét.

E munkám nem készülhetett volna el a Domus Hungarica Scientiarum et Artium 2003-ban és 2005-ben megítélt pályázati támogatása nélkül. A forrásfeltáró anyaggyűjtést a Domus kutatási ösztöndíja tette lehetővé, melyet ezúttal is köszönök.

Itt mondok köszönetet Szakál Annának, Pávai Istvánnak és Szalay Olgának, kik tanácsaikkal, észrevételeikkel és az adatgyűjtés olykor nehezen megoldható munkafázisaiban segítségemre voltak.

Végül, de nem utolsósorban, itt köszönöm meg Pozsony Ferencnek és Jakab Albert Zsoltnak, hogy a Kriza János Néprajzi Társaság képviseletében felvállalták a kötet kiadásának gondját-baját. Jakab Albert Zsoltnak – a kötet gondos-figyelmes szerkesztésén túl – külön is köszönöm megértő türelmét, mellyel átsegített egy sor előre nem látott, menet közben előállott nehézségen.

Marosvásárhelyt, 2018 márciusában

Olosz Katalin

---

[2] SZALAY Olga 2001: D/97, 543. Kodály Zoltán *Szalontai tapasztalatok* című feljegyzéséből.